

เปราะบ้าน

คณะกรรมการจัดทำตำราอ้างอิงยาสมุนไพรไทย*
ในคณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

ปกิณกะนี้จะนำเสนอยาสมุนไพรแต่ละชนิด ที่คณะกรรมการจัดทำขึ้นก่อนรวบรวมจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม “ตำราอ้างอิงยาสมุนไพร” เพื่อเป็นเวทีประชาพิจารณ์.

เปราะบ้าน (PRO BAN)

Rhizoma Kaempferiae Galangae

Galanga Resurrectional Rhizome

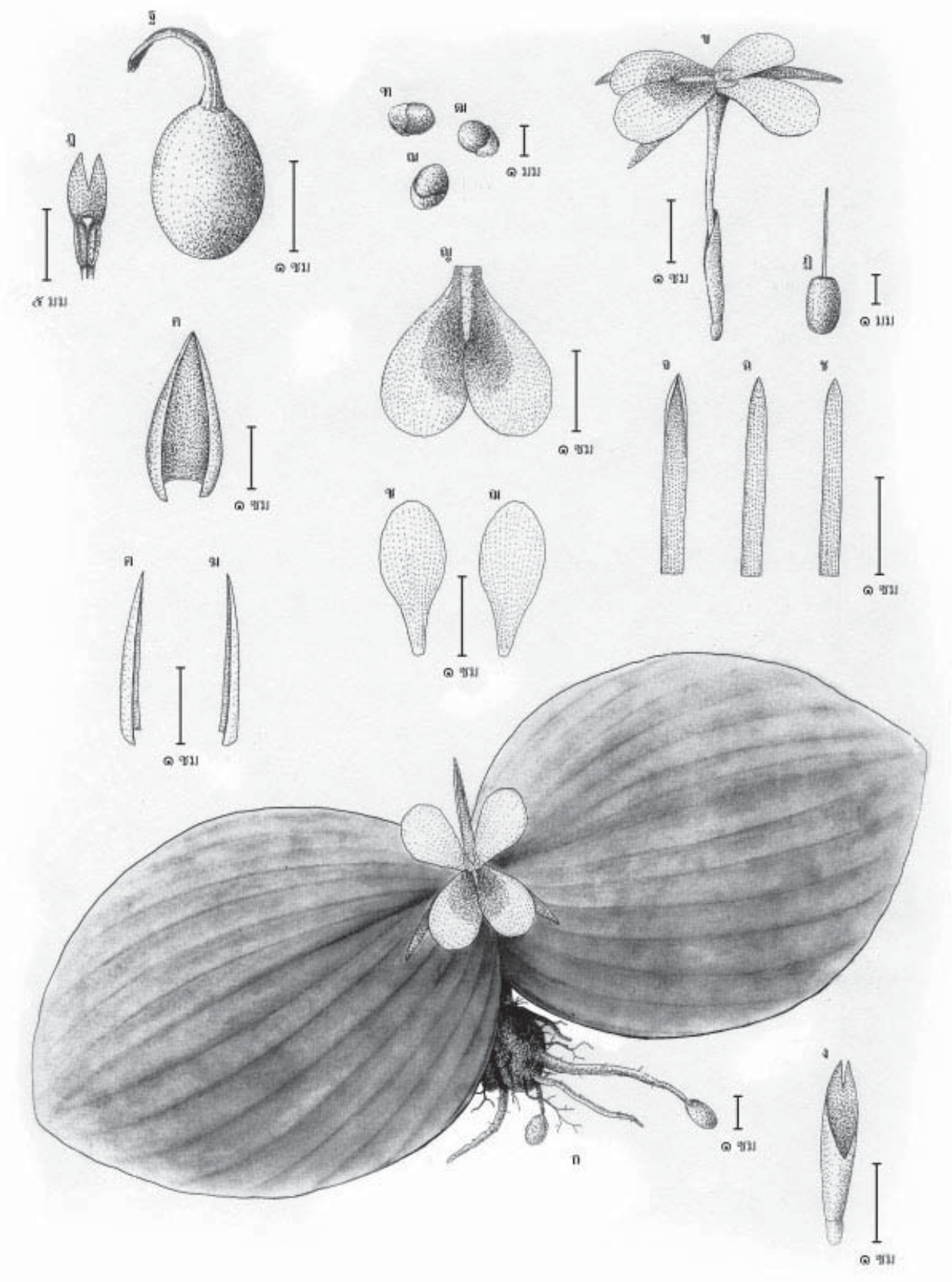
เปราะบ้านเป็นเหง้าแห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Kaempferia galanga* L. ในวงศ์ Zingiberaceae^{๑-๔}

ชื่ออื่น เปราะหอม, เปราะหอมขาว, เปราะหอมแดง, ว่านตีนดิน, ว่านตีนเย็น, ว่านตูปหมูป, ว่านหอม, หอมเปราะ^{๑,๓,๔}

ลักษณะพืช ไม้ล้มลุกอายุหลายปี เหง้าอวบหนา มีกลิ่นเฉพาะ กาบใบเรียงสลับโอบกันแน่นชูเหนือดินเป็นลำต้นเทียม สูง ๒-๕ เซนติเมตร แตกกอ ใบ เป็นใบเดี่ยว ไม่มีก้านใบ ส่วนมากมี

๒ ใบ แผ่นใบแบนราบติดกับพื้นดิน รูปรี รูปไข่ หรือรูปเกือบกลม กว้าง ๘-๑๐ เซนติเมตร ยาว ๑๐-๑๘ เซนติเมตร ปลายเป็นติ่งแหลม โคนมนหรือรูปลิ้น ขอบเรียบ ผิวด้านบนเกลี้ยงด้านล่างมีขนสั้นนุ่ม กาบใบยาวประมาณ ๕ เซนติเมตร ผิวเกลี้ยง เส้นใบบาง รูปสามเหลี่ยม ปลายมน ยาวประมาณ ๓ มิลลิเมตร ดอก ออกเป็นช่อแบบช่อกระจุกแน่นอยู่ในกาบใบ มีหลายดอก ไม่มีก้านช่อ ใบประดับรูปใบหอก กว้าง ๐.๗-๑.๓ เซนติเมตร ยาว ๒-๓ เซนติเมตร ปลายเรียวแหลม ผิวเกลี้ยง ใบประดับย่อยรูปแถบ ตรงกลางมีรอยพับตามยาว กลีบเลี้ยงโคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด สีขาว ยาวประมาณ ๒ เซนติเมตร ปลายหักเป็นซี่ฟันสองซี่ กลีบดอกโคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด สีขาว ยาว ๓-๔ เซนติเมตร ปลายแยกเป็นสามแฉก แฉกบนรูปใบหอก กว้างประมาณ ๔ มิลลิเมตร ยาว ๑.๕-๒ เซนติเมตร ปลายคุ่มที่ยอดมีติ่งแหลม แฉกข้างรูปใบหอก กว้างประมาณ ๔ มิลลิเมตร ยาว ๑.๔-๑.๘ เซนติเมตร ปลายหู่ เกสรเพศผู้เป็นหมัน เปลี่ยนไปเป็นกลีบปากกว้างประมาณ ๑.๓ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๑.๘ เซนติเมตร สีขาวถึงสีม่วงอ่อน โคนมีแต้มสีม่วงเข้ม ปลายแยกถึงโคนเป็น ๒ แฉก แต่ละแฉกรูปไข่กลับ ปลายมนหรือหักไม่สม่ำเสมอ เกสรเพศผู้เป็นหมันที่เหลือรูปไข่กลับถึงรูปลิ้น หรือรูปใบหอกกลับ กว้าง ๐.๗-๑.๒ เซนติเมตร

*ประธานอนุกรรมการ นพ. วิชัย โชควิวัฒน์, รองประธานอนุกรรมการ รศ.ดร. ชัยนันทิ พิเชียรสุนทร, อนุกรรมการ ศ.ดร. พเยาว์ เหมือนวงษ์ญาติ, รศ. กัลยา ภาราโดย, รศ.ดร. วันดี กุญชรพันธ์, รศ.ดร. รพีพล ภิวาต, นายวินิต อัศวกิจวิรี, นพ. ปราโมทย์ เสถียรรัตน์, ดร. ก่องกานดา ชยามฤต, นางจรรย์ บันสิทธิ์, น.ส.นันทนา สิทธิชัย, นางนัยนา วราอัศวปติ, นางเย็นจิตร เตชะดำรงสิน, นางอภิญา เวชพงศา, นายวุฒิ วุฒิธรรมเวช, ผศ. ร.ต.อ.หญิง สุชาดา สุขหรั่ง, นายยอดวิทย์ กาญจนการุณ, นางพรทิพย์ เต็มวิเศษ, อนุกรรมการและเลขานุการ ดร. อัญชลี จูฑะพุทธิ, อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ น.ส. สารินี เลนะพันธ์, นางบุษราภรณ์ จันทา, น.ส.จิราภรณ์ บุญมาก, ว่าที่ ร.ต. ทวีข ศิริมุสิกะ

เปราะหอม (*Kaempferia galanga* L.)

ก: ลักษณะวิสัย; ข: ดอก; ค: ใบประดับ; ค-ม: ใบประดับย่อย; ง: หลอดกลีบเลี้ยง; จ: แฉกกลีบดอก (ด้านหลัง); ฉ-ช: แฉกกลีบดอก (ด้านข้าง); ช-ฉ: กลีบข้าง; ญ: กลีบปาก; ฎ: อับเรณูและรยางค์อับเรณู; ฏ: รังไข่และต่อมน้ำต้อย; ฐ: ผล; ฑ-ฒ: เมล็ด; (ภาพ: เฉลิมโชค บุญจิต)

ต้นเปราะบ้าน ใบและดอก

เหง้า และดอกต้นเปราะบ้าน

ยาว ๑.๕-๒ เซนติเมตร ปลายมนหรือหยักเล็กน้อย เกสรเพศผู้สมบูรณ์มี ๑ อัน ก้านเกสรเพศผู้ยาวประมาณ ๒ มิลลิเมตร ผิวเกลี้ยง อับเรณูกว้างประมาณ ๒ มิลลิเมตร ยาว ๓-๔ มิลลิเมตร รยางค์อับเรณูกว้าง ๒-๓ มิลลิเมตร ยาว ๔-๕ มิลลิเมตร ปลายหยักเป็น ๒ พู ลึกประมาณ ๓ มิลลิเมตร แต่ละพูรูปใบหอก ปลายมนหรือหยักเป็นซี่ฟัน รังไข่ใต้วงกลีบกว้างประมาณ ๒.๕ มิลลิเมตร ยาว ๓-๔ มิลลิเมตร ผิวเกลี้ยง ภายในมี 3 ช่อง แต่ละช่องมีอวูลจำนวนมาก ต่อมมน้ำหวานยาว ๓-๕ มิลลิเมตร ผลแบบผลแห้งแตก^{๑,๓,๕,๖}

ถิ่นกำเนิดและการกระจายพันธุ์ พืชชนิดนี้มีเขตการกระจายพันธุ์ตั้งแต่ประเทศอินเดีย เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คาบสมุทรมลายู และชวา มักพบในป่าไผ่ ป่าดิบ และป่าผลัดใบ ในประเทศไทยพบได้ทุกภาค และมีปลูกทั่วไปเป็นอาหารและเป็นยาสมุนไพร^{๕,๖}

ลักษณะเครื่องยา ชิ้นส่วนของเหง้าแห้งหั่นตามขวางรูปกลมหรือเกือบกลม เส้นผ่านศูนย์กลาง ๒-๓ เซนติเมตร หนา ๓-๕ มิลลิเมตร หรืออาจเป็นชิ้นส่วนของเหง้าแห้งรูปรางไม่แน่นอน ผิวนอกสีน้ำตาลหรือสีน้ำตาลอมเหลือง อาจพบรอยแผลเป็นที่เกิดจากราก หรืออาจมีส่วนของรากติดมาด้วย ผิวรอยตัดตามขวางสีออกขาว หรือสีขาวแกมเหลือง มีแป้ง เนื้อเปราะ หักง่าย มีกลิ่นหอมเฉพาะ รสเผ็ด^๒

องค์ประกอบทางเคมี เปราะหอมมีองค์ประกอบเคมีเป็นน้ำมันระเหยง่าย (volatile oil) ร้อยละ ๐.๑๗-๒๗ โดยองค์ประกอบเคมีของน้ำมันระเหยง่ายอาจแตกต่างกันไปตามแหล่งที่มา มีรายงานว่าน้ำมันเปราะหอมมีสารกลุ่มเอสเทอร์ (esters) ได้แก่ เอทิล-พารา-เมทอกซีซินนามาต (ethyl-p-methoxycinnamate) ร้อยละ ๓๑.๘, เมทิลซินนามาต (methyl cinnamate) ร้อยละ ๒๓.๒, คาร์วอน (carvone) ร้อยละ ๑๑.๑, ยูคาลิปทอล (eucalyptol) ร้อยละ ๙.๖, เพนทาเดเคน (pentadecane) ร้อยละ ๖.๔๘

ข้อบ่งใช้ -

ตำราสรรพคุณยาไทยว่าเปราะหอมมีรสเผ็ดขม สรรพคุณขับลมในลำไส้ แก้เสมหะ เจริญไฟธาตุ^{๑,๓}

ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยพรีคลินิกพบว่าสารเอทิล-พารา-

เมทอกซีซินนามาตสกัดจากเปราะหอมแสดงฤทธิ์ขยายหลอดเลือดแดงเอออร์ตาในหนูทดลอง^{๙,๑๐}

หมายเหตุ เครื่องยานี้แพทย์แผนไทยเรียก “เปราะหอมขาว” หากได้จากพืชที่ด้านล่างของใบมีสีขาวแกมเขียวถึงสีเขียวอ่อน และเรียก “เปราะหอมแดง” หากได้จากพืชที่ด้านล่างของใบมีสีแดงอมน้ำตาลถึงสีแดงเรื่อ ๆ และจัดไว้เป็นจุลพิภักดิ์เรียก “เปราะหอมทั้ง ๒”^{๑๑}

เอกสารอ้างอิง

๑. ชยันต์ พิเชียรสุนทร, แม้นมาส ชวลิต, วิเชียร จีรวงศ์. คำอธิบายตำราพระโอสถพระนารายณ์ ฉบับเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา มหาวชิราลง ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๒. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์และมูลนิธิภูมิปัญญา; ๒๕๔๘. หน้า ๔๔๖.
๒. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol. 1. English edition. Beijing: Chemical Industry Press; 1997. p. 196.
๓. วุฒิ วุฒิธรรมเวช. สารานุกรมสมุนไพร. กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรีนติ้งเฮาส์; ๒๕๔๐. หน้า ๒๗๘.
๔. เสี่ยม พงษ์บุญรอด. ไม้เทศเมืองไทย สรรพคุณของยาเทศและยาไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เพื่องอกษา; ๒๕๑๔. หน้า ๓๒๙-๓๐.
๕. Siriruga P. Taxonomy of the genus *Kaempferia* (Zingiberaceae) in Thailand. Thai For Bull 1992;19:1-15.
๖. Flora of China Editorial Committee, eds. Flora of China. Vol. 24 (Flagellariaceae through Maranthaceae). Beijing: Science Press; 2000. p. 369-70.
๗. Institute of Thai Traditional Medicine (Department for Development of Thai Traditional and Alternative Medicine, Ministry of Public Health) and Institute of Health Research (Chulalongkorn University). Pharmacognostic Specification of Thai Crude Drugs. Bangkok: Printing Office of the War Veterans Organization of Thailand Under Royal Patronage of His Majesty the King; 2007. p. 25.
๘. Tewtrakul S, Yuenyongsawad S, Kummee S, Atsawajaruwan L. Chemical components and biological activities of volatile oil of *Kaempferia galanga* Linn. Sonkhlankarin J Sci Technol 2005;27(suppl. 2):503-7.
๙. Othman R, Ibrahim H, Mohd MA, Awang K, Gilani AH, Mustafa MR. Vasorelaxant effects of ethyl cinnamate isolated from *Kaempferia galanga* on smooth muscle of the rat aorta. Planta Med 2002;68:655-7.
๑๐. Othman R, Ibrahim H, Mohd MA, Mustafa MR, Awang K. Bioassay-guided isolation of a vasorelaxant active compound from *Kaempferia galanga* L. Phytomedicine 2006;13:51-6.
๑๑. ชยันต์ พิเชียรสุนทร, วิเชียร จีรวงศ์. คู่มือเภสัชกรรมแผนไทย เล่ม ๕ คณาเภสัช. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์; ๒๕๔๘. หน้า ๓๑๙.